

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Nepoznati počinioci porazbijali su u noći između 10. i 11. decembra stakla na ulaznim vratima u zgradu u novosadskom naselju Liman, u kojoj živi urednik crne hronike dnevnog „Nacionalnog građanskog“ lista i dopisnik lista „Alo“ iz Novog Sada, Nikola Travica. Policija je, iako odmah pozvana, na uviđaj stigla tek sat vremena nakon incidenta. Travica kaže da ne zna da li napad ima veze sa njegovim novinarskim radom, a mediji su u policiji nezvanično saznali da je zvonjeno i na interfone drugih stanara, ali niko nije otvorio vrata. Nezavisno društvo novinara Vojvodine zatražilo je od nadležnih državnih organa da pronađu počinioce napada na zgradu u kojoj živi novinar Nikola Travica. „Želimo da otklonimo svaku sumnju da je noćasnji incident povezan sa Travičinim novinarskim radom i zbog toga zahtevamo od nadležnih da rasvetle pozadinu ovog slučaja“, navodi se u saopštenju Nezavisnog društva novinara Vojvodine.

U situaciji u kojoj brojni napadi na novinare ostaju nerazjašnjeni, nasilni akti kao ovaj u Novom Sadu, čak i ako prođu bez ozbiljnijih posledica, izazivaju dodatnu uznemirenost medijskih profesionalaca. I pod pretpostavkom da sam Travica nije morao nužno biti meta ovog napada, spora reakcija policije pri činjenici da ih o napadu obaveštava lice za koje bi morali znati da, kao urednik crne hronike, potencijalno može biti ugrožen zbog tekstova koje piše ili koje objavljuje list koji uređuje, dodatno zabrinjava. U navedenom smislu, saopštenje Nezavisnog društva novinara Vojvodine svakako je opravdano, a otklanjanje svake sumnje da je incident povezan sa nečijim novinarskim radom je i u ovom, kao i u svakom drugom slučaju gde bi bilo čiji novinarski rad mogao biti uzrok napada, zapravo preduslov kreiranja jednog povoljnijeg okruženja za medijski rad, bez autocenzure i straha za ličnu bezbednost.

1.2. Novinar i dugogodišnji aktivista Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, Branko Živković, napadnut je u Beogradu, uveče 16. decembra 2010. godine, kada je izveo psa u šetnju. Nepoznata osoba mu je tom prilikom ozbiljno ozledila glavu. Živković je u Urgentnom centru nakon pregleda dobio zaštitu protiv tetanusa, kao i savet da miruje nedelju dana. Kao posledicu

povrede ima amneziju, tako da se uopšte ne seća kako je došlo do incidenta. Živković, koji između ostalog održava i internet portal Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, pre samo mesec dana, takođe je bio izložen pokušaju fizičkog napada, koji je uspeo da izbegne, i ozbiljnim pretnjama praćenim teškim uvredama. Taj slučaj prijavljen je MUPu koji je privedo napadača i podneo prijavu nadležnom tužilaštvu. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, u svom saopštenju, napade na Živkovića doveo je u vezu sa njegovim kritičkim izveštavanjem o situaciji u Sandžaku.

Izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine, predviđene su strože sankcije, i to kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina, za ugrožavanje sigurnosti lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavljaju. U odnosu na raniji pokušaj napada na Živkovića, praćen pretnjama prebijanjem i ubistvom, mediji jesu preneli da je napadač priveden i da je policija podnela prijavu nadležnom tužilaštvu, ali ne i za šta se napadač u prijavi tereti. Ukoliko bi se ispostavilo da su pretnje upućene Živkoviću zaista u vezi sa njegovim novinarskim radom, odnosno kako Krivični zakonik to definiše – u vezi sa poslovima od javnog značaja u oblasti informisanja, napadač bi mogao odgovarati za kvalifikovani slučaj ugrožavanja sigurnosti shodno citiranim izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine. Što se drugog napada tiče, u sličnim slučajevima, kada bi napadač ili napadači bili otkriveni, odgovarali su za nasilničko ponašanje. Za kvalifikovani oblik nasilničkog ponašanja, ako je pri izvršenju nanesena laka telesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja, Krivični zakonik predviđa mogućnost izricanja zatvorske kazne u trajanju od šest meseci do pet godina. Podsećamo, međutim, da su u praksi u sličnim slučajevima, srpski sudovi po pravilu ublažavali kazne i ispod zakonskog minimuma.

1.3. Dnevni list „Pravda“, u broju od 26. decembra, preneo je da je njihov dopisnik iz Požarevca, Momčilo Veljković, napadnut dok je od predsednika Gradskog odbora Demokratske stranke u Požarevcu uzimao izjavu o izborima na lokalne funkcije u ovoj stranci. Veljković je izjavio da je u kafiću „Šansa“ video gradonačelnika, Miodraga Milosavljevića i od njega zatražio izjavu o stranačkim izborima. Milosavljević ga je pozvao na sprat kafića, gde su bili i drugi lokalni rukovodioci DS-a. Dok je uzimao izjavu od predsednika Gradskog odbora i narodnog poslanika, Žarka Pivca, Veljkovića je, što je po „Pravdi“ konstatovano i u službenoj belešci koju je sačinila policija, vlasnik kafića, Zoran Petrović, uhvatio za revere jakne i uz niz uvreda i pretnji izgurao iz lokala. „Pravda“ tvrdi da su svedoci događaja bili: gradonačelnik Požarevca, Miodrag Milosavljević; načelnik Braničevskog okruga, Goran S. Petrović; narodni poslanik, Žarko Pivac i direktor „Vodovoda“ u Požarevcu, Nenad Ratić. Portparol Policijske uprave Požarevac, Jasmina

Tišma, potvrdila je da je policija saslušala Zorana Petrovića, te da će nakon što izjave budu uzete i od ostalih svedoka, izveštaj proslediti nadležnom tužilaštvu na odlučivanje.

Ne ulazeći u spekulacije o tome da li će tužilaštvo iz izveštaja Policijske uprave Požarevca zaključiti da postoji osnovana sumnja da je u konkretnom slučaju izvršeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, te shodno tome i podići optužni akt, ovaj primer slikovito opisuje uslove u kojima novinari, posebno u unutrašnjosti, žive i rade. Činjenica da Momčilo Veljković biva izbačen iz lokala u Požarevcu, na očigled i bez ustručavanja nasilnika, makar on bio i vlasnik tog istog lokala, od visokih lokalnih i državnih funkcionera, gradonačelnika, načelnika okruga i narodnog poslanika koji svemu tome svedoče, te čemu se, makar sudeći po vesti kako su je mediji preneli, ne suprotstavljaju, i to upravo dok uzima izjavu o stvari o kojoj javnost ima interes da zna, što izbori unutar stranke koja participira na vlasti kako na nacionalnom nivou, tako i na lokalnom, u samom Požarevcu, svakako jesu, svedočanstvo je nepovoljnog okruženja u kome je i bezbednost novinara i funkcionisanje medija ozbiljno dovedeno u pitanje. Sam Zakon o javnom informisanju, u odnosu na opisani incident, više je nego jasan. On naime propisuje da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, između ostalog naročito ne ni zloupotrebom privatnih ovlašćenja ili prava, kao ni bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Zakon takođe propisuje da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Beogradu doneo je prvostepenu odluku po tužbi pevačice Svetlane Cece Ražnatović i njene dece Veljka i Anastasije protiv dnevnog lista „Press“ i Dragana Vučićevića, odgovornog urednika lista u spornom periodu, kojom je tuženima naloženo da im isplate dva miliona dinara zbog „pretrpljenih psihičkih bolova, povrede časti i ugleda“. Advokati „Press“-a najavili su da će se žaliti na ovakvu presudu i da smatraju da visina odštete nije u skladu sa sudskom praksom. Podsetimo, „Press“ je tužen zbog prenetih delova intervjua bivšeg ministra policije, Radmila Bogdanovića, koji je prethodno objavio nedeljnik „NIN“, a u kome je on govorio i o ubistvu Cecinog supruga, Željka Ražnatovića Arkana. „NIN“ je, naime, 18. marta 2010. godine objavio intervju bivšeg ministra policije, koji je odgovarajući na pitanje kako danas gleda na Arkanovo ubistvo, izjavio: „Mnoge su mi tu stvari bile čudne još od prvog dana i policajcima sam rekao, ‘pođite vi i ispitajte zašto je Ceca sa sestrom otišla u butik, a on (Arkan)

ostao tu, ispred recepcije „Interkontinental“ da je čeka“. Već narednog dana „Press“ je preneo ovu izjavu sa redakcijskim naslovom „Sumnjiči Cecu za ubistvo Arkana“. Bogdanović je, po objavljivanju intervjua u NIN-u, demantovao da je to rekao. Tužbom o kojoj su mediji naširoko pisali, traženo je nezapamćenih 30 miliona dinara odštete.

Izveštavajući još u aprilu 2010. godine o podnošenju ove tužbe ukazali smo na nekoliko stvari. Prvo, apsolutno je nesporno da neprimereno visoki odštetni zahtevi, čak i pre nego što bi bili usvojeni, mogu uticati na pojavu autocenzure, koja je kao takva pogubna za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja. Drugo, takođe je nesporno da je shodno važećim srpskim propisima, Svetlana Ražnatović u konkretnom slučaju imala pravo da izabere da li će tužiti onoga ko je dao spornu izjavu, onoga ko je tu izjavu inicijalno objavio, koga trećeg ko je istu izjavu kasnije preneo ili sve njih zajedno. Takođe smo ukazali da stavovi i praksa srpskih sudova po pitanju naknada nematerijalne štete, ni na koji način ne ohrabruju ovako visoke naknade, te da u praksi nije zabeleženo da je ikada usvojen ni približno ovako visok zahtev za naknadu. Činjenica je, međutim, da je tužbeni zahtev čak i ovako kako je prvostepenom presudom usvojen, u petnaest puta manjem iznosu nego što je tražen, i dalje znatno viši od onoga na šta su nas sudovi u Srbiji navikli. Ovo tim pre što po Zakonu o javnom informisanju odgovorni urednik i osnivač, odnosno izdavač javnog glasila odgovaraju samo ako su pre objavljivanja s pažnjom primerenom okolnostima mogli utvrditi neistinitost ili nepotpunost informacije. Zakon o javnom informisanju u članu koji definiše pojam novinarske pažnje, izričito predviđa da dužna novinarska pažnja podrazumeva i da se informacija, ukoliko se prenosi iz drugog javnog glasila, prenosi uz navođenje glasila iz kojeg je informacija prenet. Budući da obrazloženje presude nije objavljeno, teško je suditi čime se sud rukovodio kada je opredelio iznos naknade štete na dva miliona dinara. U konkretnom slučaju moralo bi biti nesporno da je izjava, makar kasnije bila i demantovana, verno prenet iz uglednog informativno političkog nedeljnika, koji pri tome za njeno inicijalno objavljivanje nikada nije bio tužen. Ono što je nesporno jeste da ovakva odluka, makar i nepravnosnažna, može uticati na dalje jačanje autocenzure, čak i u odnosu na prenošenje već objavljenih informacija, i to informacija čiji su izvori inače sami po sebi respektabilni.

2.2. Presudom Vrhovnog kasacionog suda Srbije, grad Požarevac, lokalno Novinsko izdavačko preduzeće „Reč naroda“, kao i njegov bivši direktor, Ilija Dimitrijević i urednik Siniša Ristić, obavezani su da Momčilu Veljkoviću solidarno isplate naknadu štete u iznosu od 100.000 dinara, zbog povreda ugleda i časti i naneti duševni bol, prenosi dnevni list Danas. Radi se o istom Momčilu Veljkoviću koji se, kao dopisnik „Pravde“ iz Požarevca, pominje u delu ovog

izveštaja koji se bavi pretnjama i pritiscima, a povodom slučaja u kome je napadnut prilikom uzimanja izjava od funkcionera Demokratske stranke u tom gradu. Konkretna presuda odnosi se na parnicu koju je Veljković od 2007. godine vodio protiv čelnika lokalnog nedeljnika „Reč naroda“ i opštine Požarevac, kao njegovog osnivača, zbog serije napisa koji su u ovom nedeljniku objavljivani u julu 2007. godine, u kojima je njegov glavni i odgovorni urednik, Ilija Dimitrijević, oklevetao Momčila Veljkovića, kao koordinatora požarevačkog „Otpora“ i njegovog brata, pokojnog novinara Mileta Veljkovića. Ranijim presudama u ovoj stvari, koje je Vrhovni kasacioni sud sada poništio, tuženi su oslobođeni odgovornosti, dok je Veljković bio obavezan da tuženima plati parnične troškove u iznosu od 450.000 dinara.

Ono što ovaj predmet čini specifičnim jeste činjenica da je pre donošenja sada poništenih presuda, sud u krivičnom postupku osudio Dimitrijevića za klevetu i kaznio ga sa 20.000 dinara, a da su sudovi u parnici za naknadu štete stali na stanovište da je samom krivičnom presudom Veljković već dobio satisfakciju. Naime, Zakon o obligacionim odnosima koji sadrži opšta pravila za naknadu štete, stoji na stanovištu da se novčana naknada može dosuditi za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda, časti ili prava ličnosti, ako sud nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdavaju. Takođe, Zakon izričito predviđa da u slučaju povreda prava ličnosti sud može narediti, na trošak štetnika, objavljivanje presude, odnosno ispravke, ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Nažalost, u našoj sudskoj praksi ovakve presude su retke i sudovi se po pravilu opredeljuju za dosuđivanje novčane naknade nematerijalne štete. U tom smislu, odluka kojom je bilo konstatovano da je oštećeni samom krivičnom presudom izrečenom štetniku već dobio satisfakciju, bila je svojevrsan izuzetak. Još jedna stvar koja ovaj primer čini specifičnim je i okolnost da je za razliku od većine slučajeva u kojima novinari po pravilu bolje prolaze u krivičnim postupcima za klevetu, nego u parničnim za naknadu štete, ovde urednik vrlo brzo krivično osuđen, dok je odluku kojom je obavezan na naknadu štete doneo tek Vrhovni kasacioni sud.

2.3. Direktor RTV Vranje, Zoran Veličković, podneo je krivičnu prijavu Opštinskom tužilaštvu protiv poverenika NUNS-a za Pčinjski okrug, Radomana Irića. Prijava se odnosi na saopštenje koje je Irić, u svojstvu poverenika Nezavisnog udruženja novinara Srbije, uputio javnosti povodom Veličkovićeve zabrane emitovanja filma o 5. oktobru 2000. godine, te kojim je tridesetak novinara pružilo podršku glavnoj i odgovornoj urednici RTV Vranja, Ljubici Zdravković Džonov. Mediji su preneli da je policija u Vranju kontaktirala više potpisnika saopštenja podrške urednici, proveravajući autentičnost potpisa ispod njihovog imena.

Podsetimo, 5. oktobra 2010. godine, Veličković je samoinicijativno, mimo olašćenja i saglasnosti glavne i odgovorne urednice, sa programa RTV Vranje skinuo dokumentarni film o 5. oktobru autora Predraga Bambića. Džonov je tom prilikom o incidentu obavestila lokalnu samoupravu i Nezavisno udruženje novinara Srbije. „Za program koji se emituje na RTV Vranje ja odgovaram i tražim da se poštuju pravila. Iako sam Bambićev film dan ranije stavila u programsku šemu za emitovanje 5. oktobra u 21.00 čas, film nije emitovan na intervenciju direktora“, kazala je Džonov i objasnila da je korišćena tuđa, a ne autentična produkcija, jer televizija Vranje nema sačuvan nijedan kadar događaja od 5. oktobra 2000. u Vranju. Veličković je pak izjavio da je „dokumentarni film o 5. oktobru skinut sa programa, jer se RTV Vranje kao regionalni medij u programskoj šemi oslanja isključivo na sopstvenu produkciju, a da je o događajima od 5. oktobra bilo reči u informativnim emisijama.“ Tužba koja je sada podneta protiv poverenika NUNS-a za Pčinjski okrug, ponovo podseća na nesrećnu sudbinu lokalnih javnih medija i prelamanja lokalnih političkih sukoba na njihove upravljačke i uređivačke strukture. U konkretnom slučaju u Vranju, direktor Zoran Veličković je, kako su mediji preneli, kadar Socijalističke partije Srbije, a urednica Ljubica Zdravković Džonov Demokratske stranke. Dve stranke sada u koaliciji, bile su na različitim stranama 5. oktobra 2000. godine. Ono što je takođe indikativno u ovom slučaju je i mera u kojoj politički postavljene upravljačke strukture lokalnih javnih medija zapravo slabo poznaju pravni okvir u kome funkcionišu. Tako npr. Zdravković skidanje emisije nezavisne produkcije sa programa pravda tvrdnjom da se RTV Vranje u programskoj šemi oslanja isključivo na sopstvenu produkciju, što je u suprotnosti sa odredbom Zakona o radiodifuziji koji javne medije čak obavezuje da otvore prostor u programu za nezavisne produkcije, propisujući čak i odgovarajuće kvote u tom smislu.

2.4. Viši sud u Zrenjaninu odbacio je tužbu Zrenjaninca Duška Markovića, koju je, ovaj nezaposleni instalater za grejanje i klimatizaciju i uzgajivač pasa patuljaste rase, podneo protiv lista „Zrenjanin“ i njegovog direktora i glavnog urednika, Dalibora Bubnjevića, preneo je „Dnevnik“ u broju od 17. decembra. Marković je tražio da mu se isplati 300.000 dinara na ime naknade nematerijalne štete za duševne bolove izazvane tekstem „Predrag Štiklica usmrćen hicima iz pištolja“, objavljenim u regionalnom nedeljniku 19. februara. On je tužbom tvrdio da je neistinit navod iz teksta da je obračunu u kojem je Štiklica nastradao, a Marković sam ranjen, prethodio sukob između Gorana Dragića i grupe kojoj je, sem pokojnog Štiklice, pripadao i tužitelj.

Podsetimo, u svom izveštaju za oktobar 2010. godine, zabeležili smo odluku Apelacionog suda u Novom Sadu kojom je potvrđena prvostepena presuda Višeg suda u Zrenjaninu kojom su NIP „Zrenjanin“, kao izdavač regionalnog nedeljnika „Zrenjanin“, i odgovorni urednik nedeljnika, Dalibor Bubnjević, obavezani da, na ime naknade nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede prava ličnosti, plate 300.000 dinara i sudske troškove supruzi i deci pokojnog Predraga Štiklice iz Zrenjanina. Supruga i deca pokojnika tužili su nedeljnik povodom dela istog teksta od 19. februara, u kome se navodi da je nasilna smrt njihovog supruga i oca nastavak obračuna grupa koje reketiraju taksiste u Zrenjaninu. U međuvremenu, Viši sud u Zrenjaninu je u prvostepenoj presudi protiv Zrenjaninca Đorđa Blažića, osuđenog na 35 godina zatvora zbog Štikličinog ubistva, potvrdio navode iz spornog teksta u listu „Zrenjanin“. U tom postupku, kako navodi „Dnevnik“, utvrđeno je da je Goran Dragić pred svojom kućom potegao pištolj na Nenada Velisavljeva, Duška Markovića, Dragana Zdravkovića i Predraga Štiklicu. Nešto kasnije, Dragić se našao s Đorđem Blažićem i rekao mu da mu je pomenuta četvorka pretila da će ga ubiti. Blažić, koji je odranije bio u svađi s Draganom Zdravkovićem, odvezao se u blizinu Štikličine kuće, a kada je tu naišao automobil u kojem su bili Zdravković, Marković i Štiklica, ispalio je na njih više hitaca, od koji je jedan ranio Markovića, a drugi Štiklicu ubio na licu mesta.